

MENTRÄDET

Av

ERIC ELGQVIST.

På själva hjässan av Uppvidinge härads högland ligga de högst belägna byarna i Kronobergs län, Karryd och Eskås i Sjösås socken.

Strax söder om Karryd utvisas ännu bygdens urgamla samlingsplats. Här hade byns tidigaste invånare av väldiga hållar byggt sina »jättakistor». Härifrån lyste varje vår »valvramässebålet» milsvitt över skog och sjö. Härifrån kallade åldermannen med byahornet eller den med granrötter virade långluren Karryd-borna till bystämma. Här, på *Messommarsbacken*, restes bygdens majstång.

Majstången var en omsorgsfullt utvald, väl kvistad, skalad och tjärad gran. Större delen av året låg den täckt av bräder. Dess topp pryddes av en tupp, som regelbundet blev stenad varje midsommarafton. I stångens sprickor voro en mängd tänder inkilade. Här sutto små mjölkttänder vid sidan av väldiga oxeltänder. Det troddes allmänt, att den, som hade en tand inkilad i majstången, inte blev besvärad av tandvärk. Stången ansågs helig. När den blev så gammal och murken, att man inte utan våda kunde resa den, lades den tvärs över valvramässebålet och eldades upp. Den fick icke huggas upp och användas som ved. Den sista majstången på *Messommarsbacken* blev uppbränd på valborgsmässobålet år 1856.

Ovanstående uppgifter om *Messommarsbacken* i Karryd återfinnas i folklivsskildraren J. A. Göths ännu outgivna arbete *Bergbacka-folket*.

Möjligen har i Eskås funnits en motsvarighet till *Messommarsbacken* i Karryd. Enligt J. Rosengren, *Ny Smålands beskrivning*, blev år 1856 på Eskås Storegårds ägor ett större stenrös, kallat *Majkulle*,

borttaget. »Detta låg nära gränsen emellan Sjösås, Ramkvilla och Nottebäcks socknar på en vacker gräsbeväxt kulle och höll omkring 70 meter i omkrets men var endast en meter högt. Det var byggt af stora, släta stenar. Midt i röset var en graf, likaledes byggd af och öfvertäckt med släta stenar, och i denna anträffades några brända ben, ett stycke af ett flintspjut och en ovanligt stor hästsko. På slätten utomkring lågo många stora stenar, under hvilka äfven funnos brända ben. Ett stycke därifrån finnes på kullen en stor, vid och omkring 1 meter djup källa med godt vatten.» Namnet Majkulle låter förmoda, att även här en majstång varit rest.

Ännu på 1870-talet levde många personer, som mindes majstången på Messommarsbacken i Karryd. De äldre och somliga av de medelålders kallade stängen *måjnträ*, så t. ex. Stolta-Katrina, Stolta-Maja och Stina i Norretorp. Min sagesman är J. A. Göth, som hört uttalet *måjnträ* även i Göteryd, Pjätteryd och Traryd i Sunnerbo. Ännu i början av 1900-talet kunde man i Värend få höra äldre personer säga *båjn* (ben) *ståjn* (sten), *måjn* (men, skada). Äldre *ē* motsvarades således i deras språk av diftongen *aj*. Ordet *måjnträ* bör alltså närmast betyda träd, som avvärjer men eller skada. Majstången skulle sålunda, åtminstone inom ett visst område och under en viss tid, ha haft väsentligen samma uppgift som vårdträdet.

I Karryds by tjänstgjorde en stor oxel på gårdsplanen som vårdträd. När den hade blivit fälld, sade folket: »Nu har di tatt bort skyddet. Var ska nu tomten va hemma? Hon skulle ha stått å fre gåern. När hon hade freat gåern i hunnra år, så hade hon kunnat få stå där.» Det förhåller sig otvivelaktigt så, att majstången lika väl som vårdträdet ansetts skydda gårdens eller byns husdjur och människor.

Enligt G. O. Hyllén-Cavallius, Wärend och wirdarna II: 307, var det förr folktro i Västbo, att det blev ohäll på grödan, om man försummade att vid midsommar resa majstång. Man höll där vakt om stängen i tre nätter, ty om den blev bortförd eller skadad av någon fiende, drabbades hela gården av någon olycka. »I Sörskog, af Bergs socken, fanns ännu år 1850 ett stort rör, kalladt Stångröret efter en *stång*, som fanns upprest i dess midt. Denna stång måste alltid hållas

vid magt, emedan det eljest komme någon sjuka i gården, antingen på folk eller på få.»

Namnet *Stånggröret* leder osökt tanken till *Stångbackarna* invid Torsås Ödegärde i Östra Torsås socken i Konga härad. Här ligga tre höga gravrösen. Platsen har ett dominerande läge i den rika bebyggelsen söder om Torsjön.

I Hångers by i socknen med samma namn i Östbo härad bär byns gamla samlingsplats namnet *Menträsbacken*. Majstången på Menträsbacken i Hånger var upprest i ett stenrös på backens krön. På midsommarafton togs stången ned och kläddes med lönnlöv. I stammen fastsattes grenar, »småmenträd», som pryddes med kulört papper eller med tygbitar. I menträdets topp satt en i trä utskuren duva. Då trädet var färdigsmyckat, restes det vid tonerna av en särskild melodi. Därefter lämnades fyra personer kvar som vakt vid menträdet under natten.

Först på midsommardagen ägde de egentliga festligheterna rum uppe på Menträsbacken. Då samlades folk dit icke blott från Hånger utan även från angränsande socknar. Fiolmusiken lär ha hörts en halv mil från backen. Gammalt folk trodde, att det under den följande natten syntes eldflammor på backen. Då var det gastarna, som dansade. Deras dans kunde emellertid endast urskiljas av dem som voro födda på en helgdag.

I dagligt tal kallades menträdet för *majnträt*. De gamla sade nämligen *majn* (men) liksom *bajn* (ben) och *stajn* (sten). Hångermålets *aj* motsvarar Värendsmålets *åj*.

Ej långt ifrån Hånger finns ungefär mitt i Hjälmaryds by i Torskinge socken, Västbo härad, en backe med uråldriga ekar, som kallas *Menträslien*¹. Sannolikt skulle det vid närmare efterforskande vara möjligt att i Östbo och Västbo härader påträffa ännu flera ortnamn, som äro sammansatta med ordet menträd.

I Bidrag till Ljungby köpings historia sid. 55 meddelar folkskolinspektör Oskar Lidén, att *små menträd* voro inborrade i den majstång, som förr restes i köpingen nära kyrkan: »Ett par meter från marken anbragtes en stor krans, horisontalt hängande i band, som löpte ned från sex hjulekerformigt i stammen inborrade stavar (små menträd). Dessa

¹ Den över åttioåriga A. S. Djerf i Torskinge kallar den *Majnträslien*.

stavar voro utsmyckade på samma sätt som stängen, och tvenne kran-sar hängde ned från var och en av dem.

Högre upp på stängen fanns ännu en sådan anordning med krans och fyra menträd.»

Under det att menträdet hittills torde ha varit tämligen obeaktat, är det högst antagligt, att åtskilliga folklivsforskare spekulerat över de av Hyltén-Cavallius a. a. s. 319 omnämnda *brudamenträden*. Dessa utgjordes av spiror, förmodligen små till större delen avkvistade granar, vilka buros av de blossomhållare, som i gamla tider redo i spetsen vid en småländsk brudfärd. Liksom så oändligt mycket annat ha väl brudamenträden haft till uppgift att avvända ont från brudparet. Att man tillmätt dem stor betydelse framgår därav, att de av särskilda svenner burits i spetsen av brudtåget.

På sambandet mellan menträden och brudamenträden vill jag här ej ingå, då jag förmodar, att det finns andra, som ha större lust. Min avsikt med dessa rader har endast varit att ge en förklaring av ordet menträd. Att det sen kan finnas ett visst samband mellan menträdet på Messommarsbacken i Karryd och Voluspås *miotubr*, håller jag ej för osannolikt. Innan asagudarna drogo ut till den sista avgörande kampen mot de onda makterna, blev detta träd uppbränt (*miotubr kynpisk*). Karryd-bornas sed att anförtro utdragna tänder åt menträdet förefaller mig högst anmärkningsvärd. Annars är det ju i Varend allmän sed att offra barnens mjölk-tänder åt Locke eller Nocke med begäran om bentänder i utbyte. Nu förhåller det sig som bekant så, att guden Heimdal även har namnet Gullintanni. Vidare har H. Pipping, Studier i nordisk filologi XVI: 2, gjort troligt, att Heimdal på ett alldeles särskilt sätt varit knuten till asagudarnas vårdträd, världsträdet. Frågan är då närmast den, vilket sambandet kan vara mellan namnet Gullintanni och de i Messommarsbackens måjnträd inkilade tänderna.

ZUSAMMENFASSUNG.

Eric Elgqvist: »Menträdet».

In den siebziger Jahren des neunzehnten Jahrhunderts lebten in dem Kirchspiel Sjösås in Varend, Småland, mehrere Menschen, die einen ge-

wissen Maienbaum *menträ* oder *mājnträ* nannten. Im westlichen Småland gibt es zwei Hügel, deren Namen mit *menträ* (*majnträ*) zusammengesetzt sind. Die wechselnde Aussprache *men-: mājn-: majn-* lässt vermuten, dass das erste Zusammensetzungsglied in *menträ* das schwedische Wort *men* 'Schade' ist. Man darf annehmen, dass man in Småland dem Maienbaum früher die Kraft zugeschrieben hat, von Menschen und Haustieren Böses abzuwehren.

In Ljungby, einem Marktflecken im westlichen Småland, ist die Maie mit kleineren Bäumen, *små menträd*, geschmückt worden.

Bei Brautfahrten in Småland haben noch im vorigen Jahrhundert zwei Vorreiter junge Fichten, *brudamenträd*, vor der Braut getragen. Vermutlich sollten die Fichten vor allem die Braut vor bösen Mächten schützen.

Auffällig ist, was von dem obenerwähnten Maienbaum in Sjöås erzählt wird. In den Spalten des Baums waren alte Zähne versteckt. Der Baum war heilig und durfte, als er alt wurde, nur am Walpurgisabend verbrannt werden.
